

Avrupa'daki Romanların ve Gezginlerin İnsan Hakları

Rapordan alıntılar

COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS
COMMISSAIRE AUX DROITS DE L'HOMME

Avrupa'daki Romanların ve Gezginlerin İnsan Hakları

(Rapordan alıntılar)

Bu eserde ifade edilen görüşler yazarların sorumluluğundadır ve Avrupa Konseyi'nin resmi politikasını yansıtmıyor olabilir.

Belgenin tamamının ya da bölümlerinin basılması ya da çevirilmesiyle ilgili her türlü başvurunun Directorate of Communication'a (F-67075 Strasbourg Cedex ya da publishing@coe.int) yapılması gerekmektedir. Bu yayınlara ilgili diğer bütün yazışmaların İnsan Hakları Komiserliği Ofisi'ne hitaben yapılması gerekmektedir.

Kapak ve Tasarım: Avrupa Konseyi Belge ve Yayın Yapım Departmanı

Raporun tam metni (İngilizce) Avrupa Konseyi internet sitesinden temin edilebilir: <http://book.coe.int>

Raporun elektronik versiyonuna www.commissioner.coe.int internet sitesinden de ulaşılabilir.

Fotoğraf: Roman hakları aktivistleri, Romanya, Bükreş'te Fransız Eliçiliği'nin önünde yaptıkları bir protesto gösterisi sırasında yüzlerini büyütülmüş parmak izi kopyalarıyla kapatıyorlar. Göstericiler Fransız resmi makamlarının 2010 Yaz mevsimi boyunca Romanya ve Bulgaristan kökenli Romanları Fransa'dan kendi ülkelerine gönderme kararını protesto ediyorlar.

© AP Photo/Vadim Ghirda

Önsöz

Almanya’da sadece birkaç bin Roman Holokost ve Nazi toplama kamplarından sağ çıkmıştır. Sağ kalanlar aile fertlerinin ve yakınlarının birçoğunu kaybetmiş; mülklerine zarar verilmiş ve el konmuş bir halde hayatlarını yeniden kurmaya çalışırken olağanüstü zorluklarla karşılaşmıştır. Çoğunun sağlığı bozulmuştur. Tazminat almaya çalışanların bu talepleri yıllarca reddedilmiştir.

Hitler sonrası dönemde sağ kalanlara adalet sağlanmamıştır. Roman halkına yönelik kitlesel katliamın Nürnberg Mahkemesi’nde konu edilmemesi dikkat çekicidir. Roman soykırımını kamusal söylemde neredeyse hiç tanınmamıştır.

Aynı dönemde Avrupa’nın diğer yerlerindeki faşist rejimlerin Romanlara karşı işlediği suçlar da kamusal söylemde yer bulmamıştır. İtalya’da 1926 yılında çıkarılan bir genelge “ülkeyi, tipik Çingene yaşam tarzının gereği olan ve bilindiği gibi güvenlik ve kamu sağlığı bakımından bir tehlike oluşturan Çingene arabalarından temizlemek” amacıyla bütün yabancı Romanların sınırdışı edilmesini buyurmuştur.

Emir, amacın “Çingene varlığını can evinden vurmak” olduğunu açıkça belirtmiştir. Faşist İtalya’da bu genelgenin ardından ayrımcılık ve zulüm gelmiştir. Birçok Roman özel kamplarda gözaltına alınmış; bazıları da Almanya ve Avusturya’ya gönderilmiş ve ardından öldürülmüştür.

Romanya’daki faşist “Demir Muhafızlar” rejimi, 1942’de Romanları sınırdışı etmeye başlamıştır. Tıpkı Yahudiler gibi, yaklaşık 30 000 Roman da açlık, hastalık ve ölümlerle yüz yüze geldikleri Dinyester Nehri’nin kıyısına getirilmiştir. Bu politika değişene kadar bu insanların ancak yarısı iki yıllık aşırı meşakatten sağ çıkabilmiştir.

Avrupa’da Romanlara karşı uygulanan baskının tarihi Nazi dönemi ve faşist dönemden öncesine uzanır. Aslında yüzyıllarca geriye, Romanların Hint Yarımadası’ndan göç ettikleri tarihe gider. Romanlar, işler kötü gittiğinde ve yerli halk sorumluluk almak istemediğinde kolaylıkla günah keçisi olarak kullanılabilen yabancılar olarak görülmüşlerdir. Baskı yöntemleri zaman içinde değişmiş ve köleleştirme, zorunlu asimilasyon, hapis ve kitlesel katliamı kapsamıştır.

Birçok Avrupa ülkesinde, Romanlara karşı yapılan toplu mezalime dair hakikatleri ortaya çıkarmak üzere hakikat komisyonları kurulmalıdır. İdeal olanı bunun Avrupa çapında bir girişim olmasıdır. Bu suçlarla ilgili tam bir hesaplaşma ve bu suçların tanınması, Romanlar arasında toplumun geneline karşı güvenin bir şekilde geri gelmesini sağlayabilir.

Bugün birçok Romanın, yetkili makamları hala bir tehdit olarak görmesi hiç şaşırtıcı değildir. Kayıt yaptırımları istendiğinde ya da parmak izleri alınacağı zaman en kötü ihtimali düşünürler. Bu, günümüzdeki anti-Roman söylemle geçmişte Avrupa’da Nazilerin, faşistlerin ve diğer aşırı uçların kullandıkları dil arasında nasıl benzerlikler gördüklerini açıkladıkları zaman, daha da anlaşılabilir olmaktadır.

Romanlar yakın zamanlarda dahi şaşırtıcı derecede şiddetli açıklamalarla topluca suçlu olarak damgalanmıştır. Bunun bir örneği Fransa’da yaşanmıştır. Fransa Hükümeti Temmuz-Ağustos 2010’da, diğer AB ülkelerinden gelen Roman göçmenlerin, gerekirse zor kullanılarak sınırdışı edilmesine karar vermiştir. Hükümetin kampanyasına Roman karşıtı söylemin apaçık bir biçimde kullanılması eşlik etmiştir. Roman halkı bir bütün olarak suçlu sayılmıştır. Varlıkları

“kamu güvenliği” için bir tehdit olarak tanımlanmıştır ki bu, normal koşullarda, barışın ve devletin bekasının tehlikede olduğunun düşünöldüğü olağanüstü koşullarda kullanılan bir hukuk terimidir.

Romanlar ile suç arasında var olduğu iddia edilen bağlantı, nefret söyleminde sık sık tekrarlanan bir nakarattır. Eğer kafalar rasyonel bir fikir alışverişi için yeterince açık olursa bu yaklaşım çürütülebilir ve yanlış anlaşılmalara giderilebilir. Elbette bazı Romanlar suç işledikleri için hüküm giymişlerdir. Bazıları da kaçakçılar tarafından sömürölmüş ve kullanılmıştır. Toplumsal olarak marjinalleştirilen ve yoksulluk çeken insanlar, bariz nedenlerden dolayı birçok ülkenin suç istatistiklerinde fazla yer tutarlar. Bu insanların, mevcut adalet sisteminde dezavantajlı bir durumda oldukları da doğrudur ki bu da bu konudaki verileri etkilemektedir.

Bu sorunlar, büyük çoğunluğunun yasalarla bir problemi olmayan Romanların tamamının damgalanması için hiçbir mazeret teşkil edemez. Bir grubun bazı üyelerinin yapmış olabileceği şeyler için bütün grubun suçlanmaması gereği çok önemli bir etik ilkedir.

Önde gelen politikacıların yabancı düşmanı açıklamalarının sonuçları küçömsenmemelidir. Bazı çarpık zihniyetler bu tür açıklamaları intikam ve hatta fiziksel saldırı izni olarak anlayabilmektedirler. İtalya’da, 2008 seçimleri sırasında bazı adayların esef verici açıklamalarının ardından Roman bireylere ve Roman kamplarına yönelik çirkin şiddet olayları yaşanmıştır. 2008-2009’da Macaristan’da aralarında beş yaşında bir çocuğun da bulunduğu altı Romanın acımasızca öldürölmesi, nefret söyleminin kızıştırdığı bir ortamda gerçekleşmiştir.

Çingene karşıtlığı bugün birçok Avrupa ülkesinde aşırı uçlardaki gruplar tarafından yeniden istismar edilmektedir. Çek Cumhuriyeti ve Macaristan’da Roman bireylere karşı çete saldırıları yapıldığı bildirilmiştir.

Romanların en fazla karşılaştıkları devlet temsilcileri polislerdir. Ziyaretlerim sırasında, çeşitli ölkelerde Roman topluluklarıyla polis arasındaki kötü ilişkilerin belirtileri beni şaşırtmıştır. Birçok Roman, aşırı uçların saldırıları sırasında polis tarafından yeterince korunamadıklarına dair kesin ve açık örnekler vermiştir. Daha da kötüsü, bazen polis memurlarının bizzat şiddet uygulamasıdır.

Çingene karşıtlığı bütün Avrupa’da yaygınlığını sürdürmektedir. Ekonomik sorunların yaşandığı dönemlerde hırsını günah keçilerinden çıkartma eğiliminin arttığı görölmektedir ki Romanlar da bu konuda kolay bir hedef gibi görölmektedir. Ulusal ve yerel politikacılar çıkarlarını gözetmeyi bir kenara bırakıp farklı kökenlerden gelen insanlara ayrımcılık yapmama ve onlara saygılı olma ilkelerini savunmalı ve bu ilkelerden yana olduklarını yüksek sesle dile getirmelidirler. En azından politikacıların kendileri Roman karşıtı söylemden kaçınmalıdır.

Birtakım somut adımlar atılabilir. Romanlara karşı geçmişte yapılan mezalim okullardaki tarih derslerinde okutulabilir. Polis memurları gibi önemli meslek mensupları, Romanları nefret suçlarına karşı koruma konusunda eğitilmeli ve hatalı davranmaları halinde disiplin işlemlerine tabi tutulmalıdır.

En önemli konu ise seçilmiş politikacıların ahlaki önderlik yapmaları gereğidir: Onlar herkesin insan haklarına saygılı olmayı ve bu hakları yüceltmeyi taahhüt etmeli ve pratikte de böyle yaşamalıdır.

Günümüzde Avrupa’da Romanlara yönelik uygulanan politikalara ilişkin bu değerlendirmenin ayrımcılığa ve marjinalleştirmeye bir son vermek için yapılması gerekenler hakkında yapıcı bir tartışma başlatacağını ümit ediyorum.

Thomas Hammarberg

Özet

Romanlar ve Gezginler (*Travellers*) bir arada Avrupa'nın en geniş azınlık grubunu oluştururlar. Komiser, Avrupa Konseyi üyesi devletlere yaptığı ziyaretler sırasında Romanlara ve Gezginlere yönelik ayrımcılık ve diğer insan hakları istismarlarının vahim noktaya geldiğini ve hiçbir Avrupa devletinin, bu azınlıkların üyelerinin insan haklarının korunması konusunda tam anlamıyla başarılı bir geçmişlerinin olmadığını gözlemlemiştir. Bu görüş, Avrupa'daki Romanların ve Gezginlerin insan haklarına dair kapsamlı bir raporun hazırlanmasına yol açmıştır.

Çingene Karşıtlığı

Bu rapor, Çingene karşıtlığının Avrupa'da derin köklerinin olduğunu göstermektedir. Hayatı boyunca Romanlarla veya Gezginlerle hiç karşılaşmamış olan birçok insan, rahatlıkla Roman veya Gezin görünüşü ve davranışı hakkında detaylı, klişelerle dolu tarifler yapabilmektedir. Toplum ve kanaat önderleri ve kuruluşlar – hem seçilmiş görevliler hem de diğerleri – ırkçı ve damgalayıcı söylem kullanarak, Romanlara ve Gezginlere açıkça hakaret etmişlerdir. Bazı durumlarda bu sözler, Romanlara yönelik şiddetin, – çetelerin işlediği şiddet ya da katliamlar gibi – teşvik edilmesi olarak anlaşılmıştır. Komiser, seçim kampanyaları sırasında yapılanlar da dahil olmak üzere, anti-Roman konuşmaların hepsinin güçlü bir şekilde kınanması ve nefreti kıskırtmaya dair hükümlerin çiğnenmesi halinde de cezalandırılması gerektiği görüşündedir. Siyasal partiler de ırkçı dili engellemek üzere otokontrol sağlayan önlemleri benimsemelidir.

Giderek daha fazla Avrupa ülkesinde aşırı sağcı gruplar, açıkça Romanları ve Gezginleri hedef göstermekte, bazı durumlarda ise toplum kesimlerini bu insanlara karşı ateşlemektedir. Bu tür aşırı gruplar internette giderek daha faal olmaktadır ki internet ortak görüşe sahip aşırı sağcı gruplar arasında güçlü sınır-ötesi işbirliğine olanak tanıyan bir ortamdır. Bu gruplar, nefret müziği konserleri düzenlemek de dahil olmak üzere çeşitli tekniklerle gençleri yanlarına çekme konusunda faal olarak çalışmaktadır. *Vigilante* (kanuni yetkisi olmadan zorla düzen sağlamaya çalışan -ç.n) ve paramiliter gruplar genellikle üniforma giyerek, silah taşıyarak, ve sözel ve fiziksel tehditler kullanarak ve kitlesel protestolar gerçekleştirerek Romanların etrafında ördükleri ağı giderek sıkılaştırmaktadırlar. Bu aşırı grupların üyelerinin Romanları hedefleyen birçok nefret suçunun kökeninde yer aldıkları anlaşılmıştır. Komiser, siyasal partiler de dahil olmak üzere ırkçılığı teşvik eden kuruluşların finansmanının bir an önce durdurulmasını önermektedir. Devletler, aşırı uçlardaki partilerin demokratik toplum standartlarıyla ve değerleriyle çeliştikleri kanaati olduğu zaman bu partileri kapatmayı da değerlendirebilmelidir.

Çingene karşıtı klişeler de Avrupa medyasında yaygın bir şekilde kullanılmakta ve sürekli canlı tutulmaktadır. Çok sayıda gazete ve televizyon Romanlar ve Gezginler hakkında sadece toplumsal sorunlar ve suç bağlamındaki haberlere yer vermektedir. Komiser, medyadaki olumsuz Roman betimlemesine son vermek için otokontrole ve etik gazeteciliğe ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır. İnternetin, Roman karşıtı nefret söylemlerini ve şiddeti örgütlemek üzere kullanıldığı bir bağlamda, çevrimdışı yasak olanın çevrimiçi de yasak olması genel bir kural olmalıdır. Üye devletler internette ırkçılığı denetleyecek mekanizmalar oluşturmalıdır. Bu mekanizmalar, Irkçılığa ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu'nun (ECRI) ırkçı, yabancı düşmanı ve anti-Semitik

malzemenin internet aracılığıyla yayılması ile mücadele hakkındaki 6 No'lu Genel Politika Tavsiyeleri ile uyumlu olmalıdır.

Çingene karşıtlığı, Roman tarihinde geçmişte, özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan acıların yeterince tanınmamasına da yol açabilmektedir. Roman mağdurlar hakkındaki bu pasif inkar, genellikle hatırlama ve anma törenlerinde, medya haberlerinde ya da resmi tarih metinlerinde ve ders kitaplarında sessizlik olarak ortaya çıkmaktadır. Komiser, İkinci Dünya Savaşı sırasında yapılan Roman katliamının unutulmaması gerektiğini belirtmektedir. Roman tarihini öğretmek, İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan Roman soykırımını hakkında farkındalık yaratmak ve hatıra alanları oluşturmak ve bunları muhafaza etmek, üye devletlerin Roman mağdurlara saygı göstermek üzere yapabilecekleri asgari şeylerdir. Bütün Avrupa'daki devletler, mevcut Avrupa Konseyi Roman Tarihine dair bilgi notlarını kendi ulusal dillerine çevirtmelidirler; böylece belgeler okullar da dahil olmak üzere mümkün olan en yaygın ulusal bağlamda kullanılmış ve yaygınlaşmış olacaktır. Roman halkına yönelik mezalimle ilgili tarihi gerçekleri ortaya çıkarmak üzere hakikat komisyonları da kurulmalıdır – ideal olanı bunun Avrupa çapında yapılmasıdır.

Romanlara ve Gezginlere Karşı İrkçi Şiddet

1989 sonrası Avrupa'da Romanlara ve Gezginlere yönelik şiddet yaygın olup, son yıllarda ciddi vakalarda belirgin bir artış görülmüştür. Bazı bağlamlarda bu şiddet organize faşist ve neo-Nazi gruplar tarafından uygulanmıştır ve bu gruplar şiddetin planlanmasına ve hazırlıklarına katılmıştır. Bununla birlikte Roman karşıtı şiddet sadece organize gruplar tarafından işlenmemektedir. Bazı durumlarda Roman olmayan gruplar, Romanlara ve Gezginlere yönelik *vigilante* şiddet olaylarına neredeyse spontane bir şekilde dahil olurken, başka durumlarda şiddet, herhangi bir özel politik ideolojisi olmayan, sadece ırkçı nefretin motive ettiği bireyler tarafından işlenmiştir. Bazı ülkelerde Roman karşıtı şiddet farklı faillerin bir araya gelmesiyle işlenmiştir.

Son yıllarda bütünüyle ya da kısmen Roman nefretine dayanan bir ideolojinin taraftarı olan akımların gelişmesi büyük bir endişe konusudur. Bu akımlar şiddet içeren ve birçok vakada da ölümcül sonuçları olan saldırılara yol açmışlardır. Örneğin gece insanlar uyurken evleri kundaklanmıştır. Bazı durumlarda kamu görevlileri, Romanlara ve Gezginlere yönelik *vigilante* şiddetin kışkırtılmasına bizzat katılmışlardır. Komiser, potansiyel failere net bir mesaj vermek ve kurbanları suistimal olaylarını bildirmeye cesaretlendirmek üzere bu alanda gösterilen çabaların bütün seviyelerde acilen büyük ölçüde artırılması gerektiğini düşünmektedir. Üye devletler, polisin ırkçı saldırıları ayrıntılı bir şekilde araştırmasını sağlamalı, bunu yaparken suç fiillerinin kaynağının ırkçılık olduğunu göz önünde bulundurmalıdır. Devletler ayrıca ırkçı olayları sistemli bir şekilde izleyecek mekanizmalar kurmalıdır.

Emniyet Güçlerinin ve Adli Makamların Romanlara ve Gezginlere Karşı Tutumu

Komisere Avrupa'nın her yerinden gelen haberler polisin, Romanlara ve Gezginlere yönelik ayrımcılık uyguladığını ve kötü muamele yaptığını göstermektedir. Romanlar, hem gözaltı mekanlarında hem de kamusal alanlarda – örneğin Roman yerleşimlerine yapılan polis baskınları sırasında – polis şiddetine maruz kalmaktadır. Birçok vakada, bu tür fiiller hakkında cezai soruşturma yürütüldüğünde bu fiillerin bariz bir şekilde önyargılı ve ayrımcı olduğu görülmüştür. Komiser, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (Strasbourg Mahkemesi) yürürlükteki içtihadının, üye devletlerin bu tür durumlarda olası ırkçı temellere ilişkin etkili bir soruşturma yürütmek zorunda olduklarını açıkça belirttiğini gözlemlemiştir. Komiser üye devletlere, Romanların ve Gezginlerin emniyet teşkilatı yetkililerine olan güvenlerini onarmak amacıyla bağımsız polis şikayet mekanizmaları kurma çağrısı yapmaktadır.

Ücra Roman yerleşimlerinin, genellikle izinsiz baskınlar düzenlemek suretiyle polisin özel ilgisine maruz kaldığını belirten çok sayıda rapor mevcuttur. Araba ya da diğer taşıtlardaki Romanlar, polisin “durdurma ve arama” operasyonları sırasında ayrımcı bir şekilde hedef olmuşlardır. Romanların uluslararası sınırlardan geçerken etnik profillemeye maruz kaldığı vakalar da bildirilmiştir. Komiser, Romanların genel nüfustan farklı herhangi bir polis işlemine maruz kalmaması gerektiğinin altını çizmiştir. Yasalar, ırkçı profillemeyi açık bir şekilde yasaklamalı ve polis operasyonlarında makul bir şüphe standardını yerleştirmelidir. ECRİ'nin ırkçılıkla ve polis faaliyetlerinde ırkçı ayrımcılıkla mücadele hakkındaki 11 No'lu Genel Politika Tavsiyesi'nde de önerdiği gibi polisin bu meselelerle ilgili eğitim alması gerekmektedir.

Roman temsilciler, polisin, keyfi olarak mallarına el koyduğunu ya da haraç aldığını da bildirmiştir. Bu tür uygulamalar Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (özel yaşam ve aile yaşamına saygı duyulması hakkını koruyan) 8. Maddesi'ni ihlal edebilir ve Romanların konut ve güvenlik hakları da dahil olmak üzere diğer insan haklarından yararlanmalarını etkileyebilir.

Ayrıca Romanlar, orantısız bir şekilde, keyfi gözaltı önlemlerine maruz kalmaktadırlar. Komiser, bu alanda polisin aşırı güç kullanmasının sona ermesi gerektiğine ve Romanların keyfi olarak gözaltına alınmalarını sağlayacak somut önlemlerin alınması gerektiğine inanmaktadır. Romanlar ve Gezginler ile polis arasında güveni yeniden inşa edecek, Romanların polis teşkilatında işe alınması ya da polisle irtibat kurmak üzere Roman arabulucuların işe alınması ve eğitilmesi gibi ilave adımlar atılmalıdır.

Birçok ülkede Romanların tutukluluk kararları, dava ücretleri ve hüküm konusunda ayrımcılığa uğradığı görülmektedir. Romanlar, ceza adaleti alanında şu sorunlarla da karşılaşmaktadır: Mahkemede yeterince temsil edilememek, Romanlara tanık olarak yeterince saygı duyulmaması, çeviri hizmetlerinin yetersiz olması. Roman bireyler mahkemeye çıktığında masumiyet karinesi ilkesine her zaman riayet edilmemektedir. Adli takibata maruz kalan Roman sanıklara yönelik ırkçı ayrımcılığı önleyecek, böylece bu kişilerin adil bir mahkemede yargılanmalarını sağlayacak adımlar atılması önemlidir.

Bu sorunlar, Romanların ırkçı ayrımcılık ve/veya diğer istismarlarla ilgili şikayetlerine, adalet sistemlerinin yeterli düzeyde karşılık verememesi nedeniyle daha da şiddetlenmektedir. Adalet sisteminin ayrımcılığa karşı tepkisinin etkililiğini artırmaya yönelik çabalar, ayrımcılık karşıtı etkili yasaların çıkarılması ya da mevcut yasaların güçlendirilmesinin yanı sıra şikayetlerle ilgilenilecek ve yasaların uygulanmasına yardımcı olacak alt düzeyde bir mekanizma sağlayan uzmanlaşmış kurulları da kapsamalıdır.

Romanların ve Gezginlerin Özel ve Aile Yaşamına Saygı

Roman Kadınların Zorla ve Zorunlu Olarak Kısırlaştırılmaları

1970'li yılların başından itibaren geç dönem komünizmde hortlayan ögenik (soy geliştirme bilimi – ç.n) görüşlerin etkisiyle, Çekoslovakya'daki doktorlar, birçok vakada Roman kadınları zorla kısırlaştırmıştır; bunu sosyal hizmet uzmanlarının yardımı da dahil olmak üzere, karar mercilerinin ve ulusal yapıların desteğini alarak yapmışlardır. Komünizmin çöküşünün ardından kurulan yeni hükümet bu uygulamaları durdurmaya çalışmıştır. Bununla birlikte bazı sağlık mensupları bu uygulamayı hem Çek Cumhuriyeti'nde hem de Slovakya'da, kendilerine gebelik ile ilgili olarak ya da başka jinekolojik işlemler için gelen Roman kadınları, rızaları ve bilgileri olmadan kısırlaştırarak geçiş döneminde uzun bir süre sürdürmüşlerdir. Macaristan'da da bu tür vakalar bildirilmiştir.

Kasım 2009'da, müteveffa Çek Ombudsmanı Otakar Motejl, 1980'lerin başından beri eski Çekoslovakya topraklarında 90.000 kadar kadının kısırlaştırılmış olabileceğini belirtmiştir.

Motejl'in 2005 yılında konuyla ilgili hazırladığı rapor, Çekoslovakya ve onun halef devletlerinde uygulanan zorunlu kısırlaştırmanın meşruiyeti hakkında yapılan en önemli çalışmalardan biridir. 1990'dan sonra bu uygulamaya devam eden ülkelerden sadece Çek Cumhuriyeti, Kasım 2009'da bu "hata halleri" için resmi olarak üzüntülerini belirtmiştir. Bu ülkelerin hiç birinde, bu uygulamaların mağdurlarının büyük çoğunluğu için ülke içinde tazminat ya da telafi imkanı sağlayacak etkili bir çözüm yolunun var olduğu görünmemektedir. Komiser ilgili bütün ülkelerin bu uygulamaların yapıldığını kamuoyuna bildirmeleri, bundan üzüntü duyduklarını ifade etmeleri ve mağdurlara destek sağlayacak etkili yasal çözüm mekanizmaları oluşturmaları gerektiğine inanmaktadır. Mahkemede tazminat talebi için geçerli olan zaman aşımı uygulaması mevcut engelleri hesaba katmalı ve kurbanın kısırlaştırıldığını ilk fark ettiği andan itibaren başlatılmalıdır.

Zorla ve zorunlu kısırlaştırmaların tekrarının engellenmesi için, kısırlaştırmalarla ilgili olarak hastaya düşünme süresi de tanıyan, özgür, önceden alınmış ve bilgilendirilmiş bir rıza gerektiğini açıkça belirten yasa değişikliklerinin benimsenmesi önemlidir. Kadınların rızası ve bilgilendirilmiş onayı olmadan onları kısırlaştırmaktan sorumlu kişilere de yasal ve idari müeyyideler uygulanmalıdır.

Roman Çocukların Biyolojik Ebeveynlerinin Elinden Alınması

Roman çocuklar, kurumsal bakım ve koruyucu aile dahil olmak üzere aile dışı bakım alan çocuklar arasında aşırı fazla temsil edilirler. Bazı durumlarda Roman çocuklar ailelerinden sadece evleri uygun ya da dayanıklı olmadığı için ya da ekonomik ve sosyal koşulları tatmin edici olmadığı için alınmaktadır. Bazı ülkelerde kurumsal bakım alan Roman çocukların sayısının yüksek olması komünist dönemin politikalarından kalan bir mirastır. Bu politikaya göre devlet, özellikle de mahrumiyet şartlarında yaşayan ya da bir engeli olan çocukların yetiştirilmesinde ailelerden daha üstün tutulmaktaydı.

Üye devletler, Strasbourg Mahkemesi'nin içtihadıyla uyumlu olarak hiçbir çocuğun sadece yetersiz konut koşulları ya da ailesinin maddi durumu nedeniyle kurumsal bakıma yerleştirilmesini sağlamak zorundadır. Bir çocuğun kurumsal bakıma yerleştirilmesi istisnai bir durum olarak kalmalı ve bu uygulamanın birincil hedefi, çocuğun üstün yararını gözetmek olmalıdır. Aynı zamanda evlat edinme ya da koruyucu aile yanına yerleştirme de uluslararası standartlarla uyumlu ve şeffaf prosedürlere dayanmalıdır.

Bazı Roman Grupları Arasında Resmi Nikâhsız Birlikte Yaşama ve Geleneksel Evlilik

Bazı Roman grupları resmi nikâhsız (örf ve adetlere dayalı) ve geleneksel evlilik uygulamalarını sürdürmektedir. Bu gayriresmi beraberlikler bir takım insan haklarından yararlanılması konusunda sorun teşkil etmektedir. İlk olarak, reşit olmayan küçükler söz konusu olduğunda bu uygulamalar çocuk haklarını ihlal edebilmekte ve pratikte kadının ikincil pozisyonunun sürmesine yol açmaktadır. İnsan hakları standartlarıyla uyum sağlanmaya çalışılırken genelleştirmelerden ve bütün toplulukların damgalanmasından kaçınmaya azami gayret gösterilmelidir. Daha ziyade eğitime ve farkındalık yaratma etkinliklerine odaklanılmalıdır. İkinci olarak, tanınmayan örf ve adetlere dayalı bir evlilik yapan yetişkinlerin, ekonomik ve sosyal haklara erişimi resmi olarak evli çiftlerden daha az avantajlı olabilmekte ya da toptan inkar edilebilmektedir. Strasbourg Mahkemesi'nin de vurguladığı gibi, Romanlar da dahil olmak üzere azınlık gruplarının bu haklara erişirken dolaylı ayrımcılık mağduru olmalarını engelleyecek düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Romanlar ve İnsan Ticareti

Komisere ulaşan raporlar, Avrupa'daki insan ticaretinin Romanları orantısız bir şekilde etkilediğini belirtmektedir. Romanların, cinsel sömürü, emek sömürsü, ev işlerinde çalıştırmak, yasadışı evlatlık ve dilencilik gibi farklı amaçlarla insan ticaretine maruz kaldıkları bildirilmektedir. Roman kadınlar ve çocuklar her türlü insan ticareti mağdurları arasında aşırı fazla temsil edilmektedir. İnsan ticareti ile ilgili ulusal politikalar belirlenirken, Romanların kırılabilirliği hiçbir damgalama yapılmadan hesaba katılmalıdır. Koruma tedbirleri emniyet teşkilatı görevlilerinin eğitimini ve Roman topluluklarını (özellikle de tecrit edilmiş ve toplumsal olarak dışlanmış olanları) hedefleyen farkındalık yaratma kampanyalarını da kapsamalıdır.

Romanların ve Gezginlerin Ekonomik ve Sosyal Haklardan Yararlanmaları

Eğitim Hakkı

Bütün Avrupa'da binlerce Roman okula gitmemiş ya da gitmemektedir ya da sınırlı bir eğitim alarak okulu terk etmiştir. Bazı ülkelerde Romanların ve Gezginlerin kişisel evraklarının olmaması okula kayıt sırasında olumsuz bir etki yaratmaktadır. Toplu taşımanın olmaması ya da ulaşımın finanse edilememesi, okul malzemelerinin eksikliğinin yanı sıra ırkçı tehditler okula gitmek isteyen Roman çocukların önündeki diğer engellerdir. Bazı ülkelerde Roman çocuklar "evde eğitim" gibi alternatif sistemlere rağbet etmektedir. Gelişimsel, zihinsel ya da fiziksel engelli birçok Roman çocuk, bazı Avrupa ülkelerinde hiç okula gitmeyebilmektedir. Roman çocuklar okul öncesi eğitim eksikliğinin sıkıntısını da çekmektedirler.

Eğitimde Roman çocukları diğer çocuklardan ayıran politikalar ve uygulamalar, Avrupa Konseyi üyesi birçok devlette mevcuttur. Eğitimle ilgili düzenlemeler, Romanların gerek kırsal mahallelerde gerek kent gettolarında izole topluluklar halinde yaşadıkları durumlarda sık sık ayrımcılığa yol açmaktadır. Roman olmayan ailelerin Romanların kalabalık olduğu okullardan çocuklarını almaları da bütün okullarda fiili ayrımcılığa yol açmaktadır. Normal okullarda bile Roman çocuklar, sınıfın belirli yerlerinde oturmak ya da tamamen ayrı sınıflara konulmak suretiyle sınıflardaki çoğunluktan ayrı tutulmaktadır. Birçok Avrupa ülkesinde yardımcı eğitim sınıfları, ayrı sınıflar ve sınıfta ayrımcılık vakaları bildirilmiştir.

Roman çocuklar başta zihinsel engelli çocuklara mahsus okullar olmak üzere özel okullarda da orantısız bir şekilde temsil edilmektedirler. Çek Cumhuriyetinde, *D.H. ve diğerleri - Çek Cumhuriyeti* davasında Strasbourg Mahkemesi'nin, 2007 yılında verdiği karara ve 2004 yılında çıkarılan ve eğitimde özel ihtiyaçlar hükmünü yeniden yapılandıran yeni bir Okul Yasası'na rağmen ayrımcılık devam etmektedir. Roman çocukların %30'u halen hafif zihinsel engelli çocuklara özgü okullarda eğitim görürken, Roman olmayan çocuklarda bu oranın %2 olduğu tahmin edilmektedir.

Bu uygulamalar başka ülkelerde de görülmektedir. Komiser eğitimde her türlü ayrımcılığa karşı olduğunu belirtmiş ve ayrımcılığa son veren, kapsayıcı bir eğitim konusunda açık sözler verilmesi ve ölçülebilir ilerlemeler kaydedilmesi konusunda çağrıda bulunmuştur. Ayrımcılığa son verilmesi çocukların normal sınıflara entegre olarak eğitimde başarılı olabilmeleri ve sivrilebilmeleri için gerekli destek önlemleriyle birleştirilmelidir.

Bazı Roman topluluklarında kız çocukların aileleri kızlarının evlenmek ve kendi ailesini kurmak üzere okulu erken bırakmasını bekliyor olabilir. Çocuk evliliklerinin, kız çocukların okula gitmesini engellediği, dolayısıyla onların eğitim hakkına olduğu kadar gelecekteki iş olanaklarına da zarar verdiği görülmektedir. Farkındalık yaratmak üzere alınan pozitif önlemlerin Roman kız çocuklarının okula kayıt olması konusunda ilerlemeye yol açtığı görülmektedir.

Her ne kadar Avrupa'daki bazı ülkeler 1960'lardan beri Gezginlerin eğitimde sosyal yardım almaları için politikalar geliştirmiş ve uygulamış olsa da daha yapılacak çok şey vardır. Aslında son yıllarda bazı ülkelerde Gezgin eğitimi konusunda önceden varolan önlemlerde bir azalma görmekteyiz. Bu ülkelerde Gezgin çocukların, özellikle de aileleri göçebe bir yaşam tarzına sahip olanların okula kayıt yaptırmasına özel dikkat gösterilmesi önemlidir.

Eğitimde Roman dili, tarihi ya da kültürü dersleri verilirken, genellikle bu dersler öncelikli olarak ya da sadece Roman çocukları hedeflemektedir ki bu da Roman olmayanları, Romanların kendi toplumlarına ve diğer Avrupa toplumlarına yaptıkları katkıları öğrenme hakkından mahrum bırakmaktadır. Esas olarak bu alanda okul müfredatında kaydedilen gelişme henüz başlangıç aşamasındadır. Roman ve Gezgin çocukların aldığı eğitimin kalitesinin iyileştirilmesi Roman ve Gezgin kültürünün ve tarihinin standart müfredata konulması demektir.

Elverişli Konuta Erişim

Birçok üye ülkede konut erişimi konusunda ayrımcılık yapıldığı bildirilmiştir; bu genellikle devlet tarafından sağlanan veya özel kiralık konutlara diğerleriyle eşit erişim hakkının verilmemesi ya da hatta Romanlara konut satılmasının reddedilmesi şeklinde olmaktadır.

Bazı yerel yetkililer mekansal bir ayırım politikası izlemiştir. Bu politika, bazı durumlarda Roman mahalleleri civarında ayırım duvarlarını inşa edilerek desteklenmiştir. Bu tür zararlı uygulamalar durdurulmalıdır.

Birçok Roman, Avrupa ülkelerinin çoğunda, ısınma, musluk suyu ve kanalizasyon olmadan, kabul edilebilir standartların altında yaşamaya devam etmektedir. Kosova¹'de Mitroviça'nın (Mitrovicë/Mitrovica) içinde ve civarında yer alan ve Romanların on yıldan uzun bir süredir son derece zehirli çevre koşullarına maruz kalarak yaşadıkları bir takım mahallelerdeki durum hakkında uluslararası düzeyde endişeler dile getirilmiştir.

Tıpkı gayriresmi yerleşimlerde ya da sahip olmadıkları topraklarda yaşayan Romanlar gibi yasal olarak tanınan konutlarda yaşayan Romanlar da bütün Avrupa'da güvenceden yoksundurlar. Yeterli güvencenin olmaması doğrudan doğruya zorla tahliye tehdidinde yol açmaktadır. Son yıllarda bazı ülkelerde zorla tahliye vakalarında bir artış olmuştur. Bu tahliyeler kısa bir zaman diliminde birçok defa tekrarlanmış ve çocuklar dahil aynı göçmen Roman aileleri hedeflemiştir. Bazı Batı Avrupa ülkelerinde tekrar eden zorla tahliyeler, mülklerin tahrip edilmesi, Romanları geldikleri ülkelere, özellikle Bulgaristan'a ve Romanya'ya geri dönmeye teşvik etmek üzere bir strateji olarak tanımlanmaktadır. Bazı durumlarda yüzyıllardır var olan Roman mahallelerinin tamamı tahrip edilmiştir. Zorla tahliyeler, ancak diğer kurumların yanı sıra BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin de geliştirdiği usule ilişkin uluslararası güvencelere (7 No'lu Genel Yorum) uygun bir şekilde yapılabilir olmalıdır.

Komiser, bazı yerlerde, Romanların resmi mülkiyet belgesi olmadığı için yetkililerin altyapı çalışmalarını yapmayı reddettiği ve standartların altındaki altyapı tesisleri nedeniyle resmi mülkiyet belgesi vermediği kısır döngünün hüküm sürdüğünü gözlemlemiştir. Komiser yetkililere bu çelişkileri uluslararası standartlarla ve Avrupa insan hakları standartlarıyla uyumlu bir şekilde çözecek çareler bulmalarını ısrarla tavsiye etmiştir.

Gezginler, karavanlarını konaklatmak amacıyla kendilerinin ve diğerlerinin özel mülk satın aldığı durumlarda imar izinleri çıkarılırken uygulanan ayrımcılıklardan da orantısız bir şekilde etkilenmekte ve kamp alanlarına, otellere ve/veya geçici konaklamalara erişimde ayrımcılığa uğramaktadır. Komiser, göçmen bir gezgin nüfusun olduğu ülkelerde, asgari nezaket kurallarını

1. Bu metin boyunca yapılan her türlü Kosova referansı (toprak, kurumlar ya da halka ilişkin) Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı Kararı (1999) ile tam uyum içinde ve Kosova'nın statüsüne ilişkin hiçbir önyargı taşımadan anlaşılmalıdır.

karşılacak şekilde kısa ve uzun vadeli karavan alanları sağlamanın yerel yetkililerin yasal bir sorumluluğu olması gerektiği konusunda net bir duruş sergilemektedir.

Komiser Romanların, uluslararası yasal standartlarla uyumlu elverişli konutlarda yaşama hakkının güvence altına alınması gerektiğini vurgulamıştır. Su, elektrik, çöp toplama ve yolların bakımı gibi bütün kamu hizmetlerinin Roman yerleşimlerine götürülmesi gerekmektedir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Avrupa'daki Romanların ve Gezginlerin konut koşullarının düzeltilmesine ilişkin Tavsiye Kararı, Romanlara yönelik doğrudan ya da dolaylı ayrımcılığa yol açan bütün hükümleri veya idari uygulamaları kaldırmak üzere konut yasası, konut politikaları ve uygulamaların gözden geçirilmesini istemektedir.

Istihdama Erişim

Romanların emek piyasasına dahil olmasını engelleyen pek çok etken vardır ve bu engeller Romanların ve Gezginlerin Avrupa'da saygın işlerden neredeyse tamamen dışlanmasıyla sonuçlanmıştır. Yaygın ayrımcılığın yetersiz eğitim ile birleşerek, Romanlara ve Gezginlere yönelik yeni istihdam politikalarını etkisiz kıldığı görülmektedir. Bazı ülkelerdeki olumlu çabalara karşın, Avrupa'daki Romanlar ve Gezginler arasındaki işsizlik seviyeleri, istisnasız bir şekilde Roman olmayanların işsizlik seviyelerinden önemli ölçüde yüksektir.

Birçok ülkede Romanlar ve Gezginler etnik kimlikleri ya da Roman ve Gezgin topluluk ya da gruplarla yakınlıklarının algılanma biçimine göre ayrımcılık yapılarak işe alınmamaktadır. Avrupa'daki genel görünüm, istihdam edilen Romanların işyerlerinde ayrımcılıkla karşılaşma ihtimalinin daha çok olduğunu da göstermektedir. Ayrımcılık, terfi etmesi engellenen eğitilmiş Romanları da etkilemektedir. Bütün Avrupa'da ayrımcılık algısının son derece yaygın olmasına karşın, bu konuda yeterli veri yoktur; bu kısmen emek piyasasındaki ayrımcılığın çoğunlukla gizli olmasından ileri gelmektedir. Emek piyasasındaki ırkçılık ve etnik ayrımcılık, Avrupa Birliği Irk Eşitliği Direktifi'ni olduğu kadar, Avrupa Sosyal Şartı'nı da ihlal etmektedir. Roman ve Gezgin işsizliği sorununa eğilecek önlemlerin, ayrımcılık mağdurlarına haklarını talep edebilmeleri için destek verilmesini de kapsamaması gerekmektedir.

Toplumsal cinsiyet ayrımcılığıyla ilgili sorunlar da ortaya çıkmıştır. Avrupalı işverenler, Roman kadınlara karşı hem etnik hem de toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık yapagelmıştır. Çifte ayrımcılığa maruz kalan Roman kadınlara, onların sosyo-ekonomik durumlarını iyileştirmeye yönelik çabalar ve istihdamın ön koşulu olan eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimlerini sağlamak da dahil olmak üzere, özel dikkat göstermek gereklidir.

Komiser, fonların tahsis edilmesi, örneğin özel eğitim programları aracılığıyla Roman topluluklarında istihdamı ve özel teşebbüsleri artıracak programlar geliştirilmesi gibi özel önlemler alınmasını istemiştir.

Erişilebilir En Yüksek Bedensel ve Ruhsal Sağlık Standardından Yararlanma Hakkı

Bütün Avrupa'da Romanların ve Gezginlerin ortalama yaşam süreleri Roman olmayanların ve Gezgin olmayanların ortalamasından kısadır. Roman ve Gezgin çocukların ölüm oranları yüksektir. Romanların ve Gezginlerin sağlık hizmetlerine erişimini engelleyen faktörlerin arasında sigorta ya da tedavi masraflarını karşılayacak kaynaklarının, kimlik belgelerinin, uzak yerlerden sağlık merkezlerine gelecek ulaşım araçlarının olmaması vardır.

Sağlık personelinin de, acil servisin verilmesi de dahil olmak üzere, Romanlara karşı ayrımcılık yaptığı bildirilmiştir. Bazı hastaneler, özellikle de doğumevlerinde, Roman hastaları Roman olmayan hastalardan düzenli olarak ayrı tutmaktadır. Avrupa'da sağlık hizmetinde çok az sayıda Roman ve Gezgin personel çalışmaktadır. Bazı ülkelerde Romanlar, sağlık sigortası primlerini

ödeyemedikleri, ya da resmen istihdam edilmedikleri ya da iş ve işçi bulma kurumlarına kayıtlı olmadıkları için sağlık sistemlerinden çıkarılmıştır.

Erişilebilir en yüksek bedensel ve ruhsal sağlık standardından yararlanma hakkına ilişkin mevcut hükümler, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 2006'da tavsiye ettiği gibi Romanlara ve Gezginlere uygulanmalıdır. Romanlara ve Gezginlere ayrımcılık yapılmadan, coğrafi olarak ulaşılabilir ve ekonomik sağlık hizmeti sağlanmalıdır. Üye devletlerin, Romanlara ve Gezginlere yönelik, özellikle Roman kadınların cinsel ve üreme sağlığı alanında önleyici bakım ve farkındalık yaratma kampanyaları düzenlemek üzere, çaba sarf etmeleri gerekmektedir.

Sosyal Güvenlik Hakkı

Romanların ve Gezginlerin sosyal hizmetlere erişimini negatif yönde etkileyen faktörlerin arasında sosyal hizmet çalışanlarının Romanlara ve Gezginlere ayrımcılık yapmasının da bulunduğu bildirilmektedir. Komiser, bu tür hizmetlere erişimin tamamen reddedildiğini ya da kısıtlı desteğin sağlandığına yönelik haberler almıştır. Sosyal yardım programlarında (örn. mal varlığı ve gelire bağlı sosyal yardımlar) ayrımcı uygulamalar yapıldığı; Romanların ve Gezginlerin olağan sosyal hizmetlerden yararlanma hakkı verilmemesine yol açan yönetmelikler ve/veya politikaların kullanıldığı; Romanların ve Gezginlerin sosyal hizmetlere erişimini zorlaştıran mekansal ayrımlar yapıldığı; sosyal hizmet ofisleri ile Roman ve Gezgin bireyler arasında iletişim engelleri olduğu; Roman ve Gezgin toplulukları arasında bu tür hizmetlerin varlığının bilinmediği; ve benzeri engeller olduğu da bildirilmiştir. Vatandaş olmayan Romanlar da keyfi uygulamalara maruz kalmaktadır. Bazı yetkililer "göçebe Romanlara" sosyal hizmet vermeyeceklerini açıklamıştır. Sosyal hizmet çalışanları arasında bu tür ayrımcı tutumlarla mücadeleye yönelik önlemler alınmalıdır ki bunlara Romanların ve Gezginlerin sosyal güvenlik bağlamındaki ihtiyaçları hakkında verilecek özel eğitimler de dahil edilmelidir. Göçmen Romanlar da dahil olmak üzere Romanlar ve Gezginler mevcut sosyal hizmetler konusunda bilgilendirilmelidir. Üye devletler, sosyal güvenlik alanındaki yasaları ve politikaları tasarlarırken dolaylı ayrımcılıktan kaçınmalıdır.

Ürün, Hizmet ve Kamusal Alanlara Erişim

Romanlar ve Gezginler kamuya açık ürünlere ve hizmetlere erişim konusunda bütün Avrupa'da ayrımcılıkla karşılaşmaktadır. Küçük işletmeler için gerekli olan banka kredisi gibi hizmetlere erişimin yanı sıra otellere, diskoteklere, restoranlara, barlara, umumi yüzme havuzlarına ve benzeri eğlence merkezlerine erişim konusunda da ayrımcılık yapıldığı bildirilmektedir. Her ne kadar bu tür ayrımcılıkların üstüne giden hükümet programları şimdilik kısıtlı olsa da, Avrupa Konseyi'ne üye birçok devletten gelen örnekler bu alanda harekete geçmenin Romanlara karşı ırkçı ayrımcılık paternlerinin ve uygulamalarının teşhis edilmesi ve bunlara karşı çıkılması bakımından önemli olabildiğini göstermektedir. Etkili ve bağımsız eşitlik kurulları oluşturulmalıdır. Bu kurulların işlevleri, ürün ve hizmetlere erişimde yaşanan ayrımcılıklar hakkında araştırma ve anket çalışmaları yürütmeyi ve hizmet verenlere eşitliği teşvik etmek, farklı olanı gözetmek ve ayrımcılıkla mücadele etmek konularında iyi uygulamalara ilişkin rehberlik ve destek sağlamayı da kapsayabilir.

Vatansızlık ve Romanların Kişisel Belgelerinin Olmaması

Romanların ve Gezginlerin toplumsal olarak dışlanmaları, idari bakımdan resmi hiçbir varlıklarının olmaması nedeniyle daha da kötüleşebilir. Komiserin "Vatansız Romanlar: belgelerin yoksa hakların da yok!" başlıklı İnsan Hakları Yorumunda (Human Rights Comment) belirtmiş olduğu gibi, "Onbinlerce Roman Avrupa'da bir tabiiyeti olmadan yaşamaktadır. Doğum belgesi, kimlik kartı, pasaportu ve benzeri belgeleri olmayan Romanlar genellikle eğitim, sağlık, sosyal yardım ve oy vermek gibi temel haklardan yoksun bırakılmaktadırlar."

Romanların belgelere ve etkin vatandaşlığa erişimini engelleyen birçok faktör vardır; bunlar silahlı çatışma ve zorunlu göç, aşırı yoksulluk ve marjinalleştirilme ve her şeyden önemlisi yetkili makamların bu meseleleri ele alma ve halletme konusunda gerçekten istekli olmamalarıdır. Romanların zorla yerlerinden edildiği durumlarda bu zorluklar daha da artmaktadır.

Ayrıca devlet halefiyetinin, kısıtlı vatandaşlık yasaları gibi bazı sonuçları, Romanları orantısız bir şekilde etkileyen ilave engeller yaratmıştır. Sonuç olarak Avrupa'daki birçok Roman vatansızdır: Onlar herhangi bir devlet tarafından vatandaş olarak görülmemektedir ve temel sosyal hakları ve hareket özgürlükleri genellikle inkar edilmektedir. Sorun Avrupa'daki birçok ülkede mevcuttur, ancak Batı Balkanlar'da özellikle vahim bir haldedir. Gerek vatansızlık şeklinde olsun gerekse kişisel kimlik belgelerinin olmaması şeklinde olsun idari açıdan resmi bir varlığın olmaması, herkesin insan haklarından ve temel özgürlüklerden yararlanma becerisi üzerinde yıkıcı bir etki yaratmaktadır. Son yıllarda Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) Romanların kişisel belgelere erişimine yardım etmek üzere Batı Balkanlar'da programlar yürütmüştür. Avrupa Birliği de benzer projeler başlatmıştır. Bununla birlikte, devlet düzeyinde koşulları iyileştirmeye yönelik büyük taahhütler olmaksızın bu pilot projeler (ya da benzeri bir defaya mahsus projeler) büyük bir etki yaratacakmış gibi durmamaktadır. Bu taahhütler halen dışlanmış olan kişilerin belgelere erişimini, örneğin herhangi bir doğum belgesi olmayan kişiler için "genel af" çıkarmak ve benzeri önlemler almak suretiyle, sağlamaya yönelik olmalıdır.

Romanların ve Gezginlerin Hareket Özgürlüğünden Yararlanmaları ve Devlet Toprakları Dahilinde ve Haricinde Korunmaları

Strazburg Mahkemesi'nin konuyla ilgili içtihatına rağmen çok az Avrupa ülkesi Gezginlerin hareket özgürlüklerini kullanmalarını güvence altına alma sözü vermektedir. Aslında birkaç istisna dışındaki bütün ülkelerde var olan politikalar Gezginleri düzenli göç yolları geliştirmekten vazgeçirmeye yöneliktir. İmar ve iskan tedbirleri ve diğer kural ve yönetmelikler sık sık Gezginleri ya da göçebe Romanları gelip gitmekten caydırmak amacıyla, kullanılmıştır. Bazı durumlarda mevzuat ilave sıkıntılar doğurabilmekte ve Gezginlerin haklarına ilişkin özel kısıtlamalara yol açabilmektedir. Örneğin Fransa'da, Fransız uyruklu Gezginler diğer Fransız vatandaşlarına uygulanmayan özel yasalara tabidir. Başka yerlerde Gezgin konaklamalarına imar izni verilmemesi Gezginlerin, Gezgin geleneklerini geliştirmek üzere kendi arazilerini kullanma olanaklarını kısıtlamaktadır. Göçmen ya da yarı-yerleşik bir nüfusu olan ülkeler, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin, Avrupa'daki bütün Romanların ve Gezginlerin konut koşullarının, onların istedikleri gibi yaşamalarını sağlayacak şekilde iyileştirilmesi hakkındaki tavsiyesine (2005) uymalıdır.

Romanlar, ciddi insan hakları ihlali tehlikesiyle karşı karşıya kaldıklarında bile, sığınma prosedürüne erişim de dahil olmak üzere nüfusun geri kalanıyla aynı seviyede koruma mekanizmalarına erişim konusunda ayrımcılıkla karşılaşmaktadır. Bazı ülkelerde Roman sığınmacılara, ikamet hakkı ya da herhangi bir aşamalı hak tahakkuku tanınmadan sadece geçici koruma verilmektedir. Aşırı kısa vadeli ve mükerrer olarak verilen "tolere edilen" statüsü altında on binlerce üçüncü ülke vatandaşı Romanın evsahibi toplumlara entegre olmasını engellemiştir. Sığınma hakkı, Mültecilerin Statüsüne İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (1951) ile ayırım yapılmaksızın bütün mültecilere tanınmıştır. Roman sığınmacılar ve ülkesinde yerinden edilmiş kişiler (IDP/internally displaced person) Roman olmayan sığınmacılarla ve IDP'lerle aynı muameleyi görmelidir.

Birçok Avrupa ülkesi Romanları kendi topraklarından sınır dışı etmektedir. Bu Romanların geri gönderildiği yerler arasında Kosova da vardır ki başka kaynakların yanı sıra Kasım 2009 tarihli UNHCR değerlendirmesine göre Kosova halihazırda geri gelenlerin yeniden entegrasyonu için gerekli koşulları sağlayacak durumda değildir. Komiser Romanların, Aşkalilerin ve Mısırlıların

Kosova'ya zorla ya da gönülsüz iadesine defalarca karşı çıkmıştır. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin *Zorla İfade İlişkin Yirmi İlkesi* üye devletlerin zorla iade sırasında uymak zorunda oldukları usule ilişkin teminatlar hakkında belli standartlar getirmiştir. Bu İlkelere yabancıların toplu olarak sınır dışı edilmesini yasaklamıştır.

Ürünlerin, hizmetlerin, sermayenin ve insanların hareket özgürlüğü Avrupa Birliği'nin kuruluş amaçlarıdır. Bununla birlikte Romanlar bu özgürlüğün kullanılması konusunda Roman olmayanlardan farklı muamele görmektedir. AB vatandaşlarını AB hukukuna aykırı bir şekilde sınırdışı etme çabaları, tıpkı topraklara erişimi engelleyen diğer ayrımcı önlemler gibi durdurulmalıdır. Komiser, AB üyesi ülkelerin AB vatandaşı olan Romanları kendi memleketlerine geri göndermek için kullandığı kaynakların onların içinde yaşadıkları topluma dahil edilmelerini kolaylaştırmak üzere harcanmasının daha isabetli olacağını düşünmektedir.

Romanların ve Gezginlerin Kamusal Yaşama ve Karar Alma Süreçlerine Katılımı

Uygulamada çok sayıda Roman ve Gezgin oy kullanamamaktadır. Birçok vakada bu idari engellerden veya kişisel belgelerinin ya da daimi ikametgahlarının olmamasından kaynaklanmaktadır. Hükümetler, siyasi temsil bakımından Roman azınlıklara ayrımcılık yapan her türlü yasa ve mevzuatı iptal etmelidir. Romanların seçmen kütüklerine kaydını sağlamak için daha kapsamlı çaba sarf etmek gerekmektedir. Elbette kadınlara ulaşmak yine önemli bir konudur.

Kayda değer birkaç istisna dışında Romanlar yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeydeki seçilmiş kurumlarda da oldukça yetersiz temsil edilmektedir. Avrupa parlamentolarında Romanların katılımı son derece sınırlıdır. Orta ve Güney-Doğu Avrupa'daki bazı ülkeler dışında Romanlar Parlamentolarda mevcut bile değildir. Halihazırda Batı Avrupa parlamentolarının hiçbirinde Roman temsilci yoktur. Bazı ülkelerde son on yılda yerel temsilcilerin – belediye başkanlığı ve belediye meclisi üyeliği de dahil olmak üzere – sayısında bir artış görülmektedir. Bununla birlikte bu ülkelerde bile, devlet dairelerine seçilen Romanların oranı genel nüfus içindeki temsilleri ile karşılaştırıldığında olağanüstü düşüktür.

Komiser, tıpkı Romanların yerel düzeyde katılımına odaklanılması gibi koltuk tahsis edilmesinin de olumlu sonuçlar verdiğini belirtmektedir. Seçilmiş azınlık temsilcilerinin, ulusal azınlıklarla doğrudan bağlantısı olmayan alanlar da dahil olmak üzere karar alma süreçlerine katılımının sağlanması ve rollerinin sadece bir gözlemci statüsü ile sınırlanmaması da önemlidir.

Bazı ülkelerde Romanlarla eşit, doğrudan ve açık iletişimi teşvik eden mekanizmalar oluşturulmuştur. Örgütlü danışmanlık her düzeyde teşvik edilmelidir ve bu ulusal azınlıklara mensup kişilerin kültürel, sosyal ve ekonomik hayata ve kamu işlerine etkin katılımı hakkında 2008 Ulusal Azınlıklar Çerçeve Sözleşmesi'nin Danışma Komitesi Açıklaması'nda ayrıntılı olarak anlatılan temsil edilebilirlik ve şeffaflık ilkeleriyle uyumlu bir şekilde yapılmalıdır. Romanların ve Gezginlerin kamusal yaşamda temsil edilmeleri, Romanlar ve Gezginler yerel, bölgesel ve ulusal düzeydeki öğretmenlik ve polislik mesleği gibi kamu hizmetlerinde görülür bir şekilde temsil edildiği takdirde bir hayli iyileşmiş olacaktır. Ancak şu anda kamu istihdamına dahil olma seviyeleri düşüktür ve bunlar da çoğunlukla düşük görünürlükteki görevlerdir. Romanların devlet ve yerel yönetimler bünyesinde temsilini artırmak amacıyla, devlet dairelerinde Romanlar için özel stajyerlik programlarının geliştirilmesi teşvik edilmelidir.

Komiser, üye devletlerin, Romanların ve Gezginlerin topluma dahil edilmesine büyük ve hakiki bir öncelik vermeyi tercih edeceklerini ümit etmektedir. 10 milyondan fazla insanı dışlamaya devam etmek, ancak Avrupa'da farklı etnik gruplar arasındaki gerilimi artırmaya yol açabilir. Üye devletler Çingene karşıtlığıyla mücadele etmek ve ayrımcılık ve marjinalleştirmeye bir son vermek üzere somut adımlar atmalıdır. Romanların ve Gezginlerin insan haklarını güvenceye alacak çabalara acilen ihtiyaç vardır.

Sonuç

2010 ve 2011 yılları, Avrupa kurumlarının Romanların dışlanması sorununu ele almaya ilişkin verilen açık taahhütlerin gelişiminde büyük ilerlemelere tanık olmuştur. Avrupa Konseyi'nin Romanlara Yönelik Strazburg Deklarasyonu bu yönde somut önlemler almak için gerekli siyasi ivmeyi sağlamaktadır. AB Ulusal Roman Entegrasyon Stratejileri 2020 Çerçevesi de Avrupa çapındaki Roman hakları aktivistlerinin uzun süredir talep ettiği bir gelişmedir.

Diğer yandan, sorunlu eğilimler de vardır. Avrupa kurumları İtalya ve Fransa'daki Romanların haklarını bariz bir şekilde tahrip eden politikalara sakinimli bir şekilde tepki vermiştir. Birçok önemli noktada üye devletler, Romanların ve Gezginlerin dışlanması sorununu çözmek üzere Avrupa çapında yapılan çağrılarını alenen hiçe sayarak, bu çağrılarını içini boşaltmıştır. Bu gerçek Romanlar ve Gezginler için topluma dahil olmanın önemini vurgulayan çabalara büyük ölçüde zarar vermiştir. Bütün Avrupa'daki Romanlar ve Gezginler bu gelişmeleri yakından takip etmektedir ve iş ciddiye bindiğinde gücün, uluslararası özene üstün geldiğinin şiddetle farkındadırlar. Uluslararası kurumlar, devletin ya da diğerlerinin yaptığı istismarlar üzerinde gerçek bir etki yaratma konusunda başarısız olunca, Romanlara ve Gezginlere ilişkin olumlu bir değişiklik ihtimaline dair Romanlar arasında zaten var olan derin şüphecilik güçlenmektedir.

Aynı zamanda aşırı sağdan gelen yeni sesler güç kazanmaktadır ve Romanlara ve Gezginlere yönelik herhangi bir "pozitif ayrımcılık" a karşı tepkilerin giderek arttığı görülmektedir. Birçok yerde bu görüşler, Romanların ve Gezginlerin hiçbir zaman tam ve eşit Avrupa vatandaşları olarak kabul edilemeyeceği; ancak uslu duran ve görünmeyen yabancılardan oluşan bir nüfus olmaları ya da Romanlarla ve Gezginlerle her türlü yakınlıklarını kesmeleri halinde ve – genellikle fiktif olan – "çoğunluk" a karışmak ya da "asimile" olmak koşuluyla hoşgörülebileceği yolundaki duyguları gizleyen ince bir örtüdür.

Günümüzde her zaman olduğundan daha fazla Roman genç üniversiteye gitmektedir. Bazı ülkelerde Roman profesyoneller bakanlıklarda ya da polis teşkilatında kadro almakta ya da yerel ya da bölgesel yönetimlerde çalışmaktadır. Romanlar ve Gezginler bazı bölgelerde özel sektörün gelişimine de aktif olarak katkıda bulunmaktadır. Bunlar sadece on yıl zarfında yaşanan önemli ilerlemelerdir. Bu ilerleme topluluklar, politik karar mercileri, aileler ve bireyler biraraya geldiğinde en derin dışlanma biçimlerinin bile nasıl üstesinden geldiğini göstermektedir. Ancak vaatler sürdürülmeli ve canlı tutulmalıdır çünkü bu kazanımlar hassastır ve kaybedilebilirler. Roman ve Gezgin topluluklarının bazı kesimlerinde halen hakim olan dışlanmanın kapsamı ve derinliğiyle karşılaştırıldığında şu ana kadar sağlanan ilerlemeler cılız kalmaktadır.

AB Ulusal Roman Entegrasyon Stratejileri 2020 Çerçevesi'nde tanımlanan dört "öncelikli alan" daki – eğitim, sağlık, konut ve istihdam – eksiklikler geciktirilmeden ele alınmalıdır. Avrupa Konseyi Roman Sorunları Genel Sekreterliği Özel Temsilcisi'nin başlattığı, Roman aracılarının eğitim, sağlık ve istihdam alanlarında eğitilmesi bu bakımdan önemli bir adım olarak görülebilir. Üye devletler, bu dört alanda ülke içi mevzuatlarının ve uygulamalarının Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihatlarıyla ve Avrupa Sosyal Haklar Komitesi'yle uyumlu olmasını garanti etmek zorundadır. Roman çocukların geçikme olmadan normal eğitim ortamlarına yerleştirilmesi ve eğitimde başarılı olmaları ve sivrilmeleri için gerekli sınıf içi ve dışı desteğin kendilerine sağlanması özellikle önemlidir.

Ayrıca eğitim, sağlık, konut ve istihdam hakkı ile diğer insan hakları ve temel özgürlükler arasındaki bağlantı bu raporda açıkça belirtilmiştir. AB Çerçevesi'nin önemli öncelik alanları, polis faaliyetleri ve hukuk gibi daha geniş diğer reform alanları bağlamında da düşünülebilir ve düşünülmelidir. Ulusal Roman Entegrasyon Stratejileri'nin etkili olması için insan hakları temelli olmaları Romanların topluma dahil olmaları konusu ile ilgili bütün alanları kapsamaları gerekmektedir. Romanların ve Gezginlerin insan hakları durumu bir bütün olarak ele alınmalı ve farklı alanlara eş zamanlı olarak eğilinmelidir. Mümkün olan her yerde hedefler eğitim, istihdam, sağlık ve konut erişimi ile ilgili dört AB Roman entegrasyonu hedefini aşmalıdır.

Devam eden ırkçı ayrımcılık olgusuna acilen dikkat edilmesi gerekmektedir. Ayrımcılık karşıtı kapsamlı yasaların kabul edilmesi ve yürürlüğe girmesi gerekli bir adımdır. Şimdiye kadar Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ayrımcılığa genel bir yasak getiren 12 No'lu Protokolü'nü kabul etmemiş olan üye devletlerin bu protokolü hemen kabul etmeleri gerekmektedir. Alt düzeydeki şikayet kurulları kadar eşitliği teşvik eden ulusal yapıların da ayrımcılık mağduru Romanlara ve Gezginlere etkili ve erişilebilir çözüm yolları sağlama konusunda önemli bir rolleri vardır. Hakların kullanılmasının önündeki engelleri kaldırmanın yanı sıra, üye devletlerin ileriye dönük önlemler de alması gerekir ki böylece Romanlara ve Gezginlere uzun bir dışlanma tarihinin üstesinden gelme konusunda gerçek bir şans verilmiş olsun.

Eğer Romanların gerçekten topluma dahil olmaları sağlanmak isteniyorsa Romanları evlerinden, mahallelerinden ve ülkelerinden zorla çıkarma döngüsünün kırılması gerekmektedir. Avrupa devletleri buna yönelik uygun çözümler bulmak için Roman örgütleri ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yapmalıdır. Devletler aynı zamanda Romanların ve Gezginlerin kendi tercihlerine göre göçebe ve yarı-göçebe yaşam tarzlarını da kabul etmek zorundadır.

Avrupa'daki binlerce Romanın vatansız olması ve kişisel belgelerinin olmaması sorunu kararlı bir şekilde ele alınmalıdır çünkü genellikle bu insanlara eğitim, sağlık, sosyal yardım ve oy kullanma gibi temel haklar verilmemektedir.

Zorla ve zorunlu kısırlaştırma mağduru olan kadınlara ve insan ticareti mağdurlarına özel dikkat gösterilmelidir.

Romanların ve Gezginlerin topluma dahil edilmesini hedefleyen stratejiler, toplulukların bu politikaların geliştirilmesine, uygulanmasına ve değerlendirilmesine bizzat katılımıyla uygulanmalıdır. Romanların ve Gezginlerin karar alma süreçlerine katılımı olmadan bu alanlarda herhangi bir gelişme kaydedilmesi söz konusu değildir.

Her şeyden önce Avrupa'daki yetkili makamların Romanlara ve Gezginlere karşı ayrımcılığın ve şiddetin altında yatan önyargular ve klişelerle, yani "Çingene karşıtlığı"yla, mücadele etmeleri gerekmektedir. Medyada ve siyasi ortamlarda negatif Roman tasvirine son vermenin zamanı gelmiştir. Komiser, Romanlara yönelik bireysel ve kolektif şiddet biçimlerinin, ilgili bütün vakalarda, ortak hareket ederek araştırılması ve cezalandırılması gerektiğine inanmaktadır. "Çingene karşıtlığı" ortadan kaldırılmadan Romanların topluma dahil edilmesi için sarf edilen bütün çabalar ve programlar boşa gidecektir.

Komiser, aslında ileriye giden tek yolun bu olduğuna ikna olmuş durumdadır: Avrupa'daki hükümetler ve yönetimler toplumun bütün kesimlerini, Romanların gerçekten topluma dahil olmalarını sağlamak üzere ortak harekete ikna etmek için çabalarını misliyle artırmak zorundadır. Aksi takdirde Avrupa, her yerde şiddet kıvılcımları saçan früstasyonla birlikte daha fazla etnik kutuplaşma tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. Romanların temel insan haklarının garanti altına alınması gerçekten Avrupa'nın bugünü ve geleceği olabilir ve olmalıdır da.

Komiser Avrupa hükümetlerine, Romanların ayrımcılıktan arınmış toplumlarda, herkesle eşit ve itibarlı bir yaşam sürmelerini sağlamak üzere gayretlerini yoğunlaştırma ve derinleştirme çağrısı yapmaktadır.

